

У часи СРСР в 1939–1941 та 1944–1989 роках українські трупи постійно стали виступати у Великому театрі (Театр опери і балету ім. С. Крушельницької), театрі Скарбка (Театр ім. М. Заньковецької), у "Католицькому домі" (Театр ПрикВО), Єврейському театрі (Перший український театр для дітей та юнацтва), в Палаті ремісників (Львівський ляльковий театр).

Вже за часів незалежності для своєї діяльності театр ім. Л. Курбаса отримав приміщення колишнього "Казино де Парі", а для театру "Воскресіння" домівною став кінотеатр "Піонер" – в минулому кабаре "Марусенька".

Висновки

Отже, можна стверджувати, що розвиток та діяльність українського театру дуже тісно, а подекуди й нерозривно пов'язані із діяльністю мережі українських культурно-просвітницьких закладів (за винятком церков). Дослідження цієї теми має надзвичайно велику цінність не лише для науки зокрема, а й для розвитку української культури загалом.

1. *Проскураков В.І. Архітектура українського театру. Простір і дія: Монографія. – Львів: Вид-во. Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2004.* 2. *Проскураков В.І. Архітектура українського театру у Львові. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 1999. – С. 238–243.* 3. *Проскураков В.І., Стояновський О. Проблеми, реалії, перспективи формування нових типів культурно-просвітницьких будинків і споруд у Львові, і в Україні. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 1999. – С. 244–247.*

УДК 72.035

О.Ю. Лисенко

Національний університет "Львівська політехніка",
кафедра дизайну та основ архітектури

ЗНИКАЮЧІ ЕЛЕМЕНТИ ДИЗАЙНУ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ У СТРУКТУРІ ЖИТЛОВИХ БУДИНКІВ ЛЬВОВА (кін. ХІХ – поч. ХХ ст.)

© Лисенко О.Ю., 2009

Розглянуто значення архітектурної деталі як важливого культурного ресурсу. Адже зникаючі елементи заслуговують наших праці і старань, спрямованих на їх збереження та захист, і повністю компенсують наші витрати часу та зусиль інформацією, якою вони володіють.

This article helps us see architectural details as important cultural resources in their own right, objects that are well worth our efforts to preserve and protect; objects that will repay our investment of time and effort with the information only they possess.

Постановка проблеми.

Сьогодні численні елементи дизайну, які знаходяться у громадських просторах в структурі житлових будинків Львова кін. ХІХ – поч. ХХ ст., перебувають під загрозою зникнення. Збереження та відтворення зникаючих елементів дизайну є малоімовірним, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на їх існуючий стан (фізичне зношування, розкрадання, брак теоретичної та методологічної бази проведення відновлювально-реставраційних робіт). Через відсутність чіткої системи каталогізації архітектурних деталей та елементів дизайну втрачається можливість відновлення незафіксованих частин будівлі.

Розглянуто питання, які стосуються проблем аналізу, класифікації і загальної систематизації зникаючих архітектурних елементів з метою висвітлення невідомих і маловідомих аспектів їхнього формування на рубежі XIX – XX ст. та їхніх формотвірних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

При проведенні реставраційних робіт об'єктів, споруджених на рубежі XIX–XX ст., виникають труднощі, пов'язані з недостатнім рівнем дослідженості цієї архітектури, оскільки процес її охорони і збереження розпочався відносно недавно. Тому фахівці, які працюють у галузі архітектурної реставрації, відчувають гострий дефіцит у допоміжних матеріалах довідкового характеру, які б містили системні відомості щодо архітектурних деталей, із аналізом їх функціональних, конструктивних, стилістичних та декоративних ознак.

Про важливість цієї проблеми свідчать і фундаментальні праці, і наукові публікації багатьох вчених, науковців, спеціалістів, і всеукраїнські та міжнародні конференції і семінари, які наголошують на тому, що архітектурна спадщина, відображаючи всі сфери людської діяльності, є носієм культури суспільства, народу, нації, людини у всій повноті і різноманітності форм. Архітектурна спадщина разом із природою і суспільством становить багатство планети, що містить образно-знаковий генофонд культури людства [1, 2]. Особливо акцентується увага на архітектурній деталі як основному елементі, що формує не тільки стильові характеристики пам'ятки архітектури, але й у розширеному змісті, бере участь в організації просторових структур і конструкцій. В Америці створюють спеціальні центри збирання й зберігання деталей, один з них знаходиться у Філадельфії і називається "Architectural Study Collection". Він існує вже більше 50 років і збирає деталі, які датуються від 1750 до 1830 року. Збиранню й зберіганню підлягають практично всі деталі: двері, вікна, підлоги, покрівлі, каміни, плінтуси, металеві прилади, сантехніка, цегельні кладки, зразки декору. Не обійдені увагою й цвяхи – як куті, так і ручного виготовлення. В експозиції сховища можна побачити цілком демонтовані парадні сходи [3].

У Росії починаючи із 1970-х років була спроба каталогізації архітектурних деталей, яка внаслідок відсутності єдиної методики збирання вихідних матеріалів виявилась невдалою. Пізніше у результаті значних зусиль та багаторічної праці одна із колекцій – паперові шпалери XVIII – початку XX ст. – стала фондовою основою для створення музею "Паперові шпалери в контексті російської культури". І.А. Кисельов зробив важливий крок у напрямку збирання і каталогізації архітектурних деталей; ґрунтуючись на власному досвіді збирання матеріалів, розробив практичні рекомендації, виділив позитивні та негативні сторони проведення робіт і обробки матеріалів [4].

Під час проведеного дослідження було проаналізовано спеціальну літературу, присвячену методикам реставрації та консервації, зокрема металографічного дослідження [5].

Формулювання цілі статті

У статті увагу акцентовано на архітектурі Львова кін. XIX – поч. XX ст., оскільки цей період потребує детальнішого вивчення, а громадські простори у структурі житлових будинків (вестибюлі, сходові клітки) взагалі довгий час залишались поза увагою дослідників. Метою статті було представити елементи кріплення килимових доріжок як одного із формотвірних елементів дизайну цього періоду, які досі не інвентаризовані й швидко зникають із багатоквартирних житлових будинків, на відміну від пам'яток архітектури, взятих під охорону держави.

Виклад основного матеріалу

Формування та відповідні стильові зміни архітектури житлових будинків Львова на рубежі XIX – XX ст. відбувалися під впливом суспільно-політичних, виробничо-економічних, соціально-культурних умов того періоду, еволюції естетичних уподобань населення, зумовлених науково-технічним, культурним прогресом та розширенням міжнародних контактів. На типологію житлових споруд рубежу XIX – XX ст. впливали соціально-економічні фактори, пов'язані із задоволенням запитів різних соціальних класів і груп, потребами бізнесу, інтересом до капіталовкладень у

нерухомість. Основним містобудівним елементом у Львові у цей період стає багатоквартирний прибутковий будинок. Загальний вигляд його великою мірою залежав від економічної спроможності замовника, а також соціально-економічної категорії споживача. За допомогою використаних дорогих матеріалів, оздоблювальних елементів власник прибуткового будинку намагався створити враження багатства і привабити потенційних клієнтів.

З приходом сецесії посилилась потреба у посиленій естетизації, внаслідок чого художнє та орнаментально-декоративне переважало над утилітарним. Але для більшості житлових споруд того періоду взаємозв'язок процесів проектування та виробництва вирішував основну проблему дизайну на межі XIX – XX ст. – підвищення естетичності і функціональності при максимальному рівні уніфікації та стандартизації елементів. Тож виготовлення промислової продукції відбувалося двома шляхами – виділяють масову продукцію (дизайнерську), із великим тиражем та високохудожню, яка випускається невеликими партіями, із використанням дорожчих матеріалів і не за такими жорсткими вимогами уніфікації. Експериментальна частина асортименту якраз і є рушійною силою формоутворення. На формотвірні процеси елементів значно вплинуло, з одного боку, введення уніфікації, з іншого боку, орієнтування на функціональні особливості та специфіку використання матеріалів, стиль і моду. Впровадженню відповідних типів елементів сприяли торговельні зв'язки із країнами Західної Європи, стилізація у дусі стилів минулого. Відповідно на вибір матеріалів впливали: вимоги міцності, стійкості до зношування; безпечності; легкості в експлуатації; відповідність протипожежним нормам і санітарним вимогам; економічний та естетичний фактори.

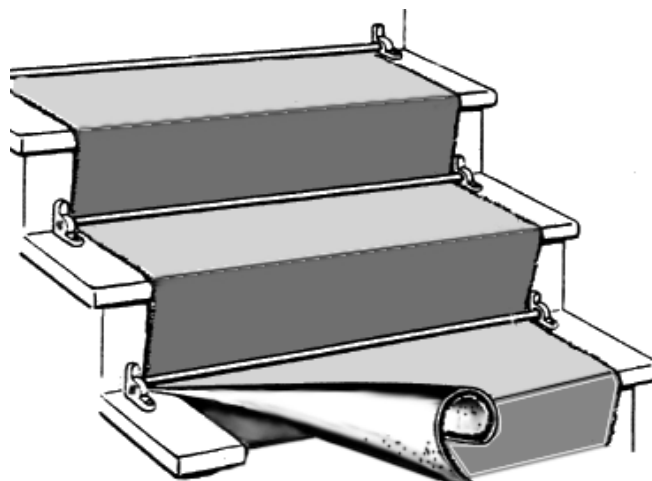


Рис. 1. Килимові доріжки в інтер'єрі:
1 – існуючий стан, вул. Наливайка, 18; 2 – система кріплення до сходів

Кожен із елементів творення архітектурного образу у вхідній зоні прибуткових будинків є важливий, і всі вони мають розглядатися комплексно, але у вузьких межах однієї публікації важко охопити і подати всю інформацію, тому автор детальніше зупинився на *елементах кріплення килимових доріжок*. Адже розміщення килимів у вестибюлях та сходових клітках значно впливало на загальний вигляд приміщень, вказувало на соціально-економічний рівень власника будинку.

Не тільки репрезентативного, а і символічного значення набувають килимові доріжки, що завжди асоціюються із гостинністю і повагою до гостей. Своєрідний символ достатку, розкоші бере свої початки з давніх часів, коли царським особам, жерцям постеляли одяг під ноги, щоб вони не ступали на землю (на фресках Гоццолі, Джотто зображено як житель Ассізі стелить одяг під ноги святому Франциску Ассізькому). Відома також розповідь Луки про вхід Ісуса в Єрусалим: "І коли він їхав, (люди) постеляли одяг свій по дорозі" (Лк. 9:36). На Сході досі існує такий звичай демонструвати свою повагу й поклоніння.

Прихід радянської влади і втрата прибутковими будинками основної ідеї репрезентативності і потягу до розкоші призвели насамперед до зникнення тих елементів, які втратили свою функціональну значимість. До сьогодні у вестибюлях і сходових клітках багатоквартирних житлових будинків, споруджених на зламі XIX – XX ст., практично не збереглося елементів, що давали змогу розміщати килимову доріжку на сходах і запобігали її зсуву під час експлуатації (рис.1).

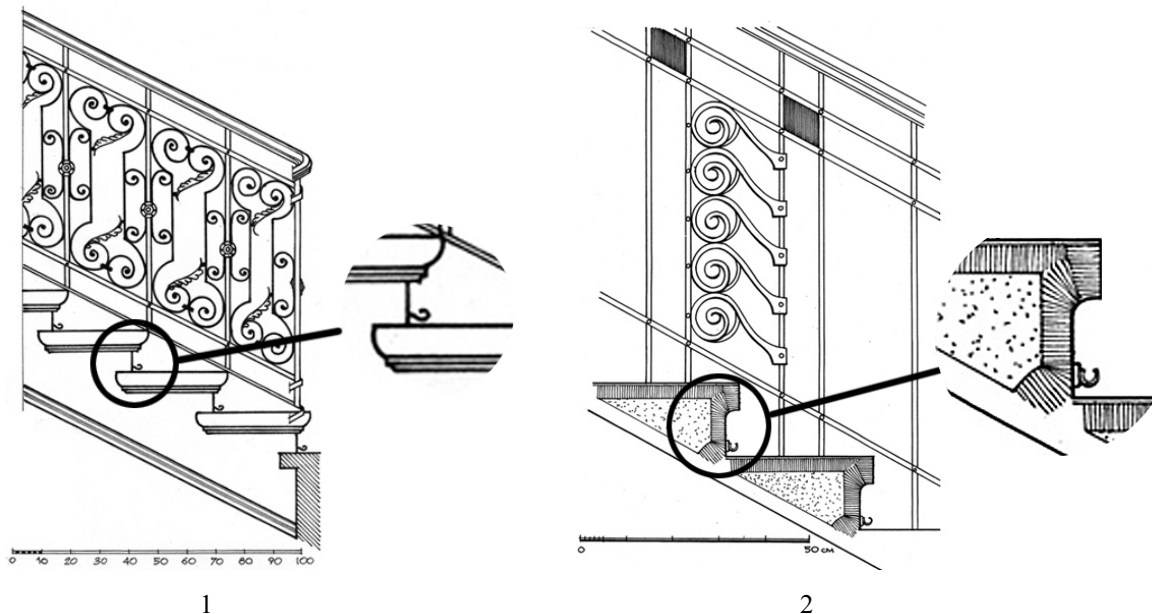


Рис.2. Збережені фіксатори на сходах житлових будинків: 1 – кріплення до дерев'яних сходів, кін. XIX ст., вул. Чупринки, 7; 2 – кріплення до кам'яних сходів, поч. XX ст., вул. Котляревського, 25

Із системи кріплення килимів, що містить металеву штангу, зафіксовану із двох боків спеціальними кріпленнями, як правило, зберігаються тільки кріплення, стало зафіксовані у присхідцях або проступінках (рис. 2). Наявність такої конструкції килимотримачів давала змогу: зафіксувати килимову доріжку на сходах; виймати килим для чищення; не нищити значну поверхню сходинок. Фіксатори бувають різного розміру й відрізняються зовнішнім виглядом і способом фіксації штанги.

Штанги килимотримачів виготовляли з трубки, що було економічно доцільніше, або повнотілого прута, який мав кращі фізичні властивості і був стійкіший до зношування та деформації. У різних будинках штанги килимотримачів відповідно мали різну довжину, яка залежала від ширини килима й ширини сходів, зазвичай від 75 см до 90 см. Діаметр штанги коливався залежно від довжини штанги й характеристик килимової доріжки (збільшення діаметра при великій довжини штанги; при значній товщині килима). Штанги могли бути із наконечниками (вул. Нечуя-Левицького, 7) чи без них (вул. Куліша, 10), що було обумовлено конструкцією сходів або естетичними уподобаннями замовника.

У вестибюлях та сходових клітках львівських житлових будинків рубежу XIX – XX ст. автором публікації зафіксовано понад 20 видів кріплень. У більшості сходових кліток та вестибюлів залишились тільки сліди, які вказують на наявність минулої розкоші – це заглиблення у камені чи дереві сходинок (частіше присхідця), або металеві частинки фіксаторів (вул. Котляревського, 43-45; вул. Вербицького, 10-12; вул. Вербицького, 5, 11; вул. Нечуя-Левицького, 19). Частково збереглися елементи килимотримачів: вул. Антоновича, 9; вул. Бандери, 7, 15, 31, 53, 57, 59, 61; вул. Галицька, 21; вул. Гвардійська, 8; вул. Глібова, 15; вул. Глибока, 4, 12, 21; вул. Грюнвальдська, 11; вул. Дорошенка, 28; вул. Дудаєва, 17; вул. Єфремова, 4; вул. Київська, 27; вул. Коновальця, 44; вул. Котляревського, 17, 19, 25; вул. Опільського, 7; вул. Нечуя-Левицького, 7, 10, 11^а, 12, 14; вул. Старицького, 4; вул. Тургенєва, 7, 22; вул. Ген.Чупринки, 4, 7, 60; вул. Франка, 46.

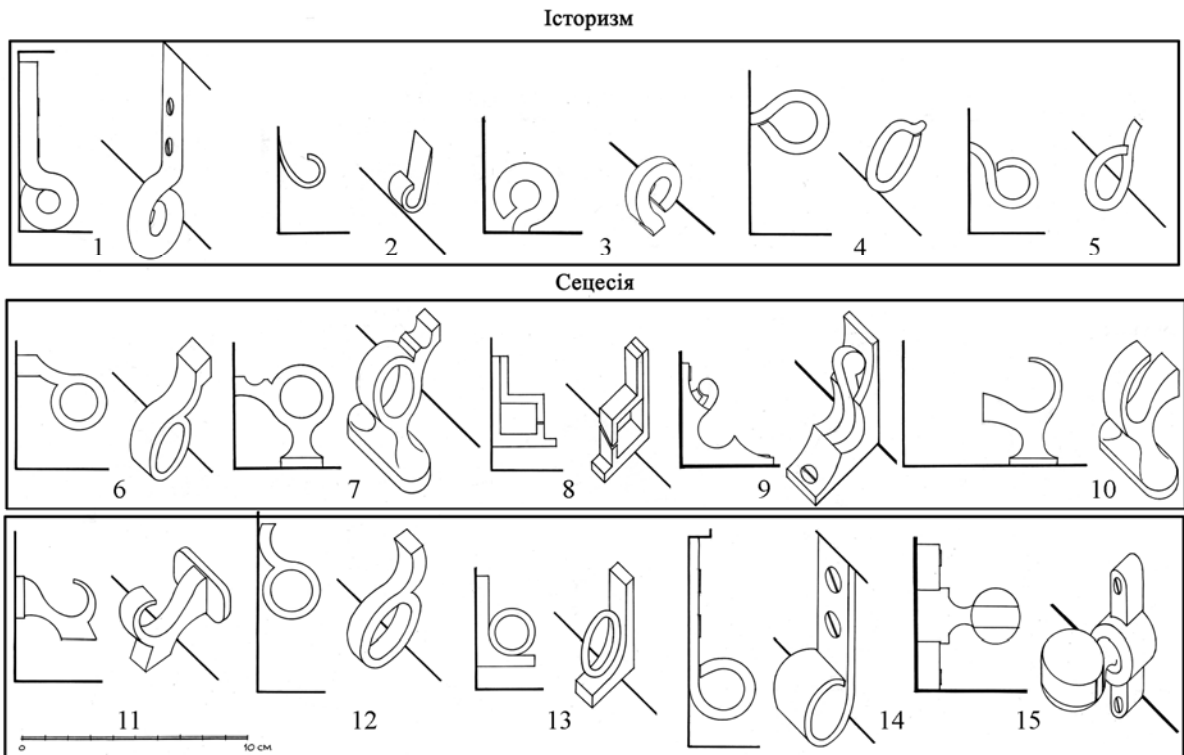


Рис. 3. Типи фіксаторів: 1 – вул. Коновальця, 15; 2 – вул. Глибока, 6; 3 – вул. Японська, 5; 4 – вул. Вербицького, 16; 5 – вул. Метрологічна, 4; 6 – вул. Котляревського, 21; 7 – вул. Котляревського, 37; 8 – вул. Здоров'я, 7; 9 – вул. Київська, 27; 10 – вул. Єфремова, 28; 11 – вул. Кокорудза, 13; 12 – вул. Нечуя-Левицького, 13; вул. Бандери, 33; 13 – вул. Котляревського, 67; 14, 15 – вул. Бандери, 21

Килимотримачі самі по собі є предметом, що підкреслює індивідуальність і стильність інтер'єру, але ще залежно від стилю всього інтер'єру, від певного періоду побудови споруди чи проведених перебудов, набувають певних особливостей вирішення і характерних ознак. Для історизму характерні прості форми залізних елементів, зокрема фіксаторів, які кріпляться до присідця. Для сецесії притаманні складніші форми, використання механізмів, дорожчі матеріали, наприклад, латунь (рис. 3).

Фіксатори типу 4 зустрічаються ще у будинках по вул. Грюнвальдській, 10; вул. Григоренка, 20–22; вул. Нечуя-Левицького, 3, 5, 9; типу 5 – у будинках по вул. Гіпсовій, 16; вул. Донцова, 21; Єфремова, 29, 31; вул. Котляревського, 26–26^а; типу 8 – по вул. Метрологічній, 3; типу 12 – по вул. Бандери, 33; вул. Богуна, 5; вул. Вербицького, 14; вул. Глібова, 15; вул. Кольберга, 3; типу 13 – по вул. Котляревського, 12, 23; типу 15 – по вул. Котляревського, 37^а. Рідко на сходах вестибюлю і сходової клітки одного будинку використовували фіксатори декількох типів – вул. Бандери, 21; вул. Київська, 27.

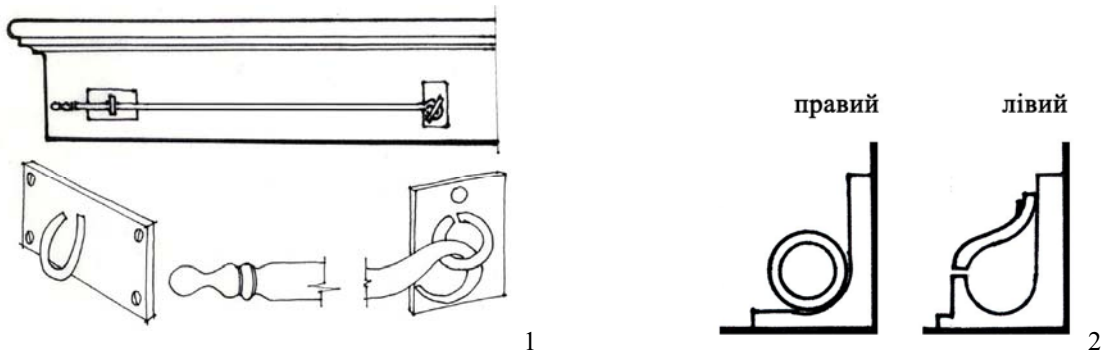


Рис. 4 Типи лівих та правих фіксаторів: 1 – вул. Нечуя-Левицького, 7; 2 – вул. Котляревського, 23

Конструкція елементів кріплення килимових доріжок могла передбачати використання різнотипних лівого і правого фіксаторів (рис.4): вул. Богуна, 5 – типи 11 і 12; вул. Здоров'я, 7 – типи 8 і 13. Як правило, один із них мав форму замкненого кільця, а другий розімкнену форму, з поворотним механізмом (вул. Грюнвальдська, 11; вул.Котляревського, 23).

Фіксуючі елементи килимових доріжок розрізняють за способом їх кріплення (рис.5):

- до присхідця (вул. Єфремова, 29; вул. Київська, 27);
- до проступінка (вул. Здоров'я, 10; вул. Японська, 5);
- до вертикальної і горизонтальної частин сходинки (вул. Котляревського, 37).

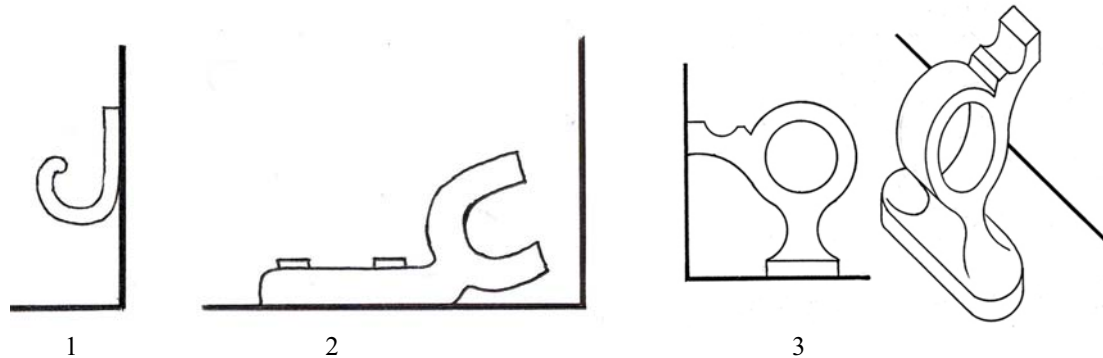


Рис. 5. Способи кріплення фіксаторів: 1 – до присхідця (вул. Єфремова 29) ;
2 – до проступінка (вул. Здоров'я, 10); 3 – до присхідця і проступінка (вул. Котляревського, 37)

За конструктивними особливостями виділено основні групи фіксаторів:

- цільні, стало закріплені (вул. Грюнвальдська, 10);
- з поворотно-закріплюючим механізмом – тип 8, 9, 15 (вул. Бандери, 21; вул. Дудаєва, 17; вул. Київська, 27; вул. Франка, 46);
- з перехідною деталлю (вул. Грюнвальдська, 11).

У результаті проведених автором натурних обстежень 300 будинків і знайдених елементів кріплення килимових доріжок на сходах вхідних приміщень визначено найчастіше використовуваний тип фіксатора (рис.6) – вул. Богуна, 5; вул. Волощака, 3; вул. Вишенського, 40; вул. Глибока, 8, 10; вул. Грюнвальдська, 1, 9, 12; вул. Здоров'я, 10; вул. Єфремова, 9; вул. Кокорудзи, 13; вул. Котляревського, 11; вул. Мельника, 5; вул. Метрологічна, 10; вул. Нечуя-Левицького, 15; вул. Старицького, 8; вул. Тарнавського, 8.

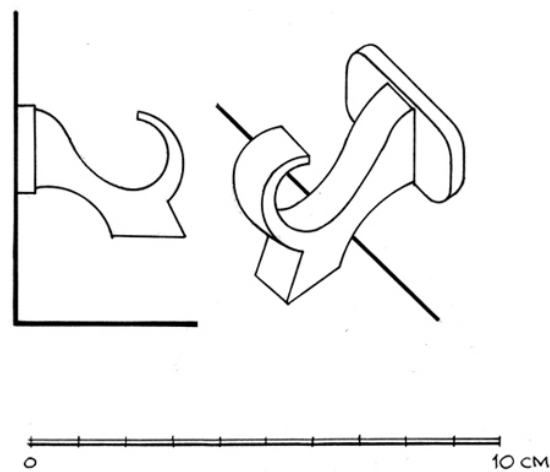


Рис. 6. Найпоширеніший тип фіксаторів

Цікавими є фіксатори у житлових будинках по вул. Гвардійській, 8; вул. Коцюбинського, 5; вул. Новаківського, 8; вул. кн. Романа, 34; вул. Русових, 1; вул. Ген. Чупринки, 4.

Висновки

В історичних будівлях проведення ремонтних робіт часто супроводжується руйнуванням конструктивних елементів, деталей. Проблема реставрації у громадських просторах в структурі житлових будинків кін. XIX – поч. XX ст. полягає у швидкому зникненні багатьох елементів, без можливості їх відтворення. Тому важливість проведеного дослідження не підлягає сумніву; автором проведено інвентаризацію знайдених елементів – на основі великої кількості обстежених об'єктів (понад 500 будинків) визначено будинки, які мали чи досі мають елементи кріплення килимових доріжок, із зазначенням їх розміщення в структурі будинку (вестибюль, сходова клітка); зроблено фотофіксацію та обмірні креслення елементів, що збереглися. На основі зібраного фактажу виявлено особливості кріплення фіксаторів та їхні стилістичні особливості. Визначено найпоширеніший тип фіксатора. Отримані у результаті дослідження матеріали можна використати у реставраційній практиці та при ремонтно-відновлювальних роботах будинків кін. XIX – поч. XX ст.

1. Пруцын И. О. *Реставрация и реконструкция архитектурного наследия. Теоретические и методические основы реставрации исторического и архитектурного наследия.* – М., 1996. – 91 с.
2. Міжнародний семінар "Проблеми та досвід збереження історичних територій та об'єктів культурної спадщини" // *Тези доповідей.* – К.: АртЕк, 2002. – 143 с.
3. Emogene A. Bevitt. *Architectural Study Collections Material Worthy of A Second Life.* // CRM, Vol.16, No. 8, 1993. – P. 1–4.
4. Киселев И.А. *Сбор и каталогизация архитектурных деталей. Опыт США и России.* – Міжнародний семінар "Проблеми та досвід збереження історичних територій та об'єктів культурної спадщини" // *Тези доповідей.* – К.: АртЕк, 2002. – С. 79–83.
5. *Очерки по методике технологического исследования реставрации и консервации древних металлических изделий.* – М.–Л.: Государственное социально-экономическое издательство ОГИЗ, 1935. – 121 с.

УДК: 727.82

В.І. Проскураков, Д.Р. Ярема

Національний університет "Львівська політехніка",
кафедра дизайну архітектурного середовища

ВИСВІТЛЕННЯ ЯВИЩА СЦЕНОГРАФІЇ ЯК ГОЛОВНОЇ СКЛАДОВОЇ АРХІТЕКТУРИ В НАВЧАЛЬНОМУ ТА ПОШУКОВОМУ ПРОЕКТУВАННІ КАФЕДРИ ДИЗАЙНУ АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ "ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"

© Проскураков В.І., Ярема Д.Р., 2009

Розглянуті деякі проекти, в яких сценографія є основним методом формування архітектури театральних просторів.

Some projects are considered in which scenography is the basic method of forming of architecture of theatrical spaces.

Постановка проблеми

Для архітектора театру актуальним є питання: яким має бути простір сучасного театру? Протягом тривалого часу проводяться семінари та конференції, написано багато статей, які присвячені визначенню тенденцій розвитку архітектури театру. Завдання створення ідеального театру, що має зручні для всіх сценографів умови роботи, є нереальним хоча би тому, що здавна існує три види театрального дійства – драма, опера, балет [1]. Кожен жанр має свої вимоги до розмірів сцени, якості акустики. Тому для архітектора проектування театру з врахуванням акустики, завдань сценографії, умов видимості в залі, умов безпеки, евакуації є дуже складним завданням [2].